

UNHA ACHEGA AO CAMIÑO DE SANTIAGO: A VÍA PORTUGUESA

Por: Xulio X. Pardellas

INTRODUCCIÓN

Nos datos da Oficina del Peregrino, do Arcebisado de Santiago, figura un total de 327.378 peregrinos que en 2018 solicitaron a “Compostela”, isto é, un certificado de que fixeron polo menos 100 kms por algún dos camiños a Santiago. Como é lóxico supoñer, o que concentra o maior número de peregrinos é o camiño francés, con 186.199 (un 57%), seguido polo portugués, con 67.822 (un 21%), que é o que mostra un crecemento continuado desde o ano santo xacobeo de 2010.

Obviamente, non tódolos que andan o camiño cada ano están interesados por obter aquel certificado, ou dito noutras palabras, non todos teñen unha motivación relixiosa, pero dado que ninguén contabiliza aos que van por outras razóns, calquera análise sobre as características e os efectos sociais e económicos do Camiño de Santiago ha de sustentarse necesaria e fundamentalmente nos datos citados.

Desde logo, unha simple ollada á evolución da humanidade mostra que a crenza nun mundo espiritual provocou despois do neolítico e sobre todo na época dos primeiros imperios o hábito de visitar determinados lugares que tiñan un específico valor espiritual e mesmamente en moitos casos, a visita era un mandato institucional ou relixioso para alcanzar a vida eterna, ou polo menos, non andar perdido nese outro mundo despois de morto.. Así temos aínda hoxe os grandes centros de peregrinación das relixións monoteístas (Xerusalén, Roma, Santiago ou A Meca) e as visitas aos lugares e cidades sagradas para os hinduístas, por citarmos só as máis coñecidas e multitudinarias.

Desde un punto de vista sociolóxico, as peregrinacións en xeral conlevan unha forma de comportamento moi semellante, que implica o cumprimento duns ritos, máis ou menos explícitos nas normativas, como manifestación dunha dramaturxia que se evidencia na maioría dos casos:

Saír da vida cotián

Entrar nun espazo distinto, un espazo contra cotián

Vivir unha experiencia diferente, que implica unha cultura relacionada co compoñente espiritual, realización espiritual das persoas.

Para levar a cabo esa experiencia é preciso ataviarse con símbolos especiais, simplemente, por exemplo, levar un pano mollado en auga dunha fonte que axudou á purificación

Cumprir ritos relacionados co inmaterial (Sousa, 2005).

Deste xeito, cando o peregrino alcanza a súa meta (o lugar santo) queda transformado nun novo ser, diferente do que era cando partiu de viaxe. Isto pode que fose un obxectivo fundamental da viaxe, mais tamén pode ser o resultado simple dunha experiencia iniciada sen saber diante man cales vivencias reportaría. En calquera caso, as consecuencias serán sempre positivas.

Aplicando estes conceptos ao Camiño de Santiago, vemos que de feito, un elevado número das persoas que fan esa andaina seguen uns ritos, todos moi semellantes e consideran que viven así unha experiencia propia, nuns casos claramente espiritual (os que serían estrictu sensu peregrinos) e noutros, unha forma de identificarse ou encontrarse consigo mesmo.

O CAMIÑO PORTUGUÉS: HISTORIAS E LENDAS

Nos principios do s. IX, o ermitán Paio, que se mortificaba nunha cova das terras que hoxe son Compostela, comezou a escoitar cánticos anxelicais e a ver lumieiras pola noite, atopando despois un sepulcro, adxudicado de seguido ao apóstolo Santiago polo bispo de Iria Flavia. Unha vez que chegou tal descubrimento ao rei Afonso II en Oviedo, mandou construír alí unha igrexa que en pouco tempo conseguiu atraer a peregrinos do norte da península e moi logo, xa de toda Europa (Calo, 2005).

Tamén desde o sur de Galicia, os lusitanos foron atraídos por este santificado lugar, o que para algún autor (Ribeiro da Cunha, 2005)

non debe sorprendernos, porque xa antes da colonización romana existía a tradición de peregrinar ao fin da terra, aló onde o sol morría (Fisterra), polo que o cambio desta peregrinación pagan á cristián de Compostela foi singularmente doado. De feito, a cantidade e calidade dos peregrinos impresionou a moita xente (non ían so campesiños, senón tamén nobres), todos querían ir aló e en Portugal foi espallándose a convicción de ir antes ou despois:

S. Tiago de Galiza
é un cavaleiro forte
e quen lá não for em vida
ha de ir lá despois da morte (cantar recollido por Vasconcelos, 1986)

Igual que no caso da península, resulta incorrecto falar de “un” camiño portugués, cando polo menos cómpre considerar a existencia de seis vías de acceso usadas polos peregrinos desde o s. IX para chegar a Compostela. A máis oriental iniciábase en Braga e seguía o trazado do actual parque natural Gerês-Xurés ate Celanova e Ourense. A máis montañosa ía de Ponte de Lima a Melgaço, cruzaba o río Minho a Crecente e despois á Franqueira. Outra, veciña da anterior, pasaba de Monção a Salvaterra de Miño e logo a Pontearreas. A máis central e coñecida chegaba a Valença do Minho para cruzar a Tui e seguir a Redondela. A que aproveitaba un dos tramos máis estreitos do río, pasaba de Vilanova de Cerveira a Goián e logo por Tomiño a Vigo. Finalmente, o denominado “camiño da costa”, cruzaba o río desde Caminha a Camposancos e seguía por A Guarda e Baiona (Yzquierdo, 2003).

Ponte de Lima. Portugal

En todo caso, os peregrinos encontraban serias dificultades para facer a súa andaina, sobre todo na travesía dos ríos. Pensemos que nos s. IX e X o Douro e o Minho non tiñan pontes e cumpría atopar algún pescador que os pasase na súa barca. Isto deu lugar a moitas lendas mesturando ás veces a Barca de Caronte con Santiago. Unha delas referíase ás almas dos que non peregrinaron de vivos e chegados a un destes ríos debían entregar ao demo -guardián da barca (ponte)-, unha moeda. Os que levaban o cadáver metían a moeda na súa boca ou dentro da caixa, pero tal moeda non podía ter ningunha cruz, porque en caso contrario o demo non a aceptaba. Recibida a peaxe, o demo poñíase debaixo da barca-ponte e dáballe un abaneo para ver se as almas caían, as que conseguían pasar seguían viaxe a Compostela e as outras ían para o inferno.

Fortaleza de Valença do Minho

De xeito semellante, na cultura popular portuguesa hai referencias imaxinarias á Vía Láctea, que recibe os nomes de *Campus Estelae* e *Estrada de Santiago*, camiño polo que os mortos van a Compostela. Tamén hai lendas de milagres: en Miranda, no municipio de Arcos de Valdevez, existe unha capela no lugar onde se detiveron Santiago e os seus sete irmaos que ían en misión apostólica. Chegados alí guindaron ao ar os seus caxatos de camiñantes que ao caeren, cada un indicou a dirección na que o seu dono había de seguir predicando o evanxeo. O de Santiago quedou volteado para Compostela e para aló foi el.

Outra lenda da freguesía de Santiago da Capela, no municipio de Penafiel, explica que o apóstolo na súa viaxe durmiu unha vez nunha capela que aínda non tiña a súa advocación, polo que moi logo lle foi dedicada. Ao seu carón había unha fonte, chamada da Capela das Oliveiras e anos despois sufrindo unha grande seca, o pobo levou á fonte a imaxe do santo e a deixaron alí toda a noite, ao día seguinte a fonte deu auga e nunca máis secou, por iso a fonte pasou a chamarse “de Santiago” (lendas citadas por Ribeiro da Cunha, 2005).

O PATRIMONIO RELIXIOSO CONSTRUIDO

Probablemente, unha das primeiras igrexas dedicadas a Santiago en Portugal sexa a do Castelo de Neiva, en Viana do Castelo, aló polo 862. Iso semella demostrar que a devoción xacobeá lusitana nace no contexto da Reconquista, en paralelo ao que sucedeu en Galicia e o norte da península. Xa despois, a partir de s. XI, observamos que a construción da malla parroquial leva consigo a modificación de moitos nomes da anterior advocación dos templos, que pasan a referirse ao padroado de Santiago (son algúns casos, o de Santiago de Nogueira, en Vila Nova de Cerveira, que antes era de San Cristóvão, ou outro nomeado Santiago, en Braga, antes de Santa Lucrécia de Algeiriz) (Ribeiro da Cunha, 2005, cit).

O número de parroquias dedicadas a Santiago medra continuamente, sobre todo no norte. No ano 1071 só no censo da diocese de Braga aparecen citadas 39, aínda que cómpre subliñar que algunhas desapareceron despois fisicamente, ben por abandono, ou ben polas guerras cos árabes e despois con Castela, ou tamén mesmamente, polos ruíns materiais de construción daquel tempo. Na actualidade, a fins do s. XX, 22 parroquias estaban dedicadas a Santiago na diocese de Viana do Castelo, 41 na de Braga e 28 na de Porto (Ribeiro da Cunha, 2001).

Igrexa de Santiago. Castelo de Neiva. Viana do Castelo. Portugal

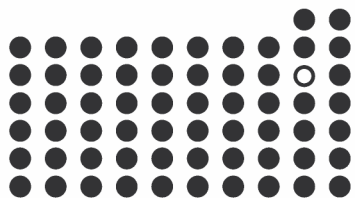

Imaxes de Santiago en Amares e Chamoin. Terras de Bouro

REFERENCIAS

- Calo Lourido, F (2005) “Os Camiños de Santiago na península: do s. XI ao XXI” in Pardellas, X (dir) *Turismo relixioso: o Camiño de Santiago*. Serv. Publicacións. Universidade de Vigo, pp 31-4
- Ribeiro da Cunha, A (2005) “O Camiño Portugués: patrimonio e etnografía” in Pardellas, X (dir) *Turismo relixioso: o Camiño de Santiago*. Serv. Publicacións. Universidade de Vigo, pp 49-85
- (2001) *Santiago em Portugal. A devoção e a peregrinação*. Ed. Câmara Municipal. Vila Nova de Gaia
- Sousa, A (2005) “Las peregrinaciones: dramaturgia y ritos de paso” in Pardellas, X (dir) *Turismo relixioso: o Camiño de Santiago*. Serv. Publicacións. Universidade de Vigo, pp 11-31
- Vasconcelos, J (1986) *Tradições Populares em Portugal*. Ed. INCM. Lisboa, pp 61
- Yzquierdo Perrín, R (2003) *Los caminos a Compostela. El arte de la peregrinación*. Encuentro Ed. Madrid

COLABORA:

DEPUTACIÓN
PONTEVEDRA